

Irrationaalinen fasismi

Futuristinen tulkinta italialaisesta fasismista 1930-luvulla

MARJA HÄRMÄNMAA

1. Futurismi

Futurismi oli tämän vuosisadan alun Euroopassa vaikuttanut, italialaisen intellektuellin ja runoilijan, Filippo Tommaso Marinettin (1876-1944), perustama avantgardistinen taide- ja aateliike. Vaikka futurismi oli ensi sijassa italialainen, yhden miehen varassa toimiva liike (Salaris 1990), Marinetti onnistui levittämään aatteitaan ja futurismin ihanteita ympäri maailmaa. Futurismin vaikutus tuntui useissa aikakauden taide- ja kirjallisuussuuntauksissa, mm. suomalaisessa Tulenkantajissa. Tästä johtuen se oikeutetusti luetaan yhdeksi historialliseksi avantgardismiksi yhdessä kubismin ja surrealismin kanssa.

Futurismi oli luonteeltaan radikaali ja modernistinen. Sen ideologinen ohjelma perustui ajatukselle, jonka mukaan teollinen vallankumous oli täydellisesti muuttanut maailman. Tästä seurauksena futuristit halusivat suorittaa kaikki elämän alat kattavan, totaaliluonteisen modernismin vallankumouksen. Kaikki jäljet menneisyydestä oli tuhottava ja kaiken oli oltava uutta. Taiteiden oli haettava inspiraationsa maailmaa hallitsevista koneista ja uutta kaupunki-yhteiskuntaa silmällä pitäen oli luotava uusi, koneiden kaltainen ihminen, joka olisi kyennyt vastaamaan uuden maailman sille asettamiin haasteisiin. (Mm. Baumgarth 1966, 121-139; Nazzaro 1973, 21-56, 113-132; Edwards 1987, 31-44, 97-115).

Futuristit olivat myös vastustaneet vanhaa

poliittista järjestelmää. 1910-luvulla Marinetti alkoi yhä enemmän kiinnostua politiikasta, mikä lopulta johti oman, futuristisen puolueen perustamiseen vuonna 1918. Puolueen ohjelmassa oli havaittavissa selvä pyrkimys modernisoida italialaista yhteiskuntaa konkreettisin toimenpitein. Futuristit vaativat mm. yleistä äänioikeutta, 8-tuntista työpäivää, oikeutta avioeroon ja naisen aseman parantamista. (Joll 1960, 158-178; Gentile 1982, 135-161; Nazzaro 1987, 53-70, 87-108; Berghaus 1996, 68-73, 97-99)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tyytymättömyys Giolittin hallitukseen ja heikosti toimivaan parlamentaariseen järjestelmään sai Marinettin futuristeineen osallistumaan Italian fasistiliikkeen perustamiseen Milanossa 23.3.1919 (De Felice 1965, 513-518, 742-748. Myös Berghaus 1996, 113-117). 1920-luvun alun pienistä ristiriidoista huolimatta futurismi liikkeenä ja erityisesti sen johtaja Marinetti tukivat aktiivisesti Mussolinia koko fasismin valtakauden ajan. Seurauksena lojaalisuudestaan Marinetti eristettiin täysin kansainvälisestä kulttuuri- ja taide-elämästä 1930-luvun lopulla. (Salaris 1992, erit. 184-187).

Vaikka futuristit eivät enää 1930-luvulla osallistuneet politiikkaan, oli liikkeellä erityinen asema maan kulttuurielämässä. Marinetti otti osaa vuonna 1929 aloitetun Italian Ensyklopedian laadintaan ja hän oli yksi Italian Akatemian ensimmäisistä jäsenistä sekä lisäksi kirjailijoiden ammattiliiton puheenjohtaja. Vaik-

ka Mussolini ei koskaan toteuttanut Marinettin haavetta nimittämällä futuristinen taide fasismin viralliseksi taidesuuntaukseksi, oli se kuitenkin erityisasemassa Italian kaikissa tärkeimmissä kansallisissa ja kansainvälisissä taidenäyttelyissä, kuten 1930-luvun Venetsian biennaaleissa. (Salaris 1992, passim.; Berghaus 1996, 218-307).

Futurismin kohtalo oli fasismin kohtalon kaltaisen. Fasismin valtakausi loppui symbolisesti Mussolinin teloitukseen keväällä 1945. Marinetti oli kuollut joulukuussa 1944, ja samalla futurismin tarina käytännöllisesti katsoen päättyi. (Salaris 1992, 234-238).

2. Futurismin suhde fasismiin tutkimuskohteena

Fasistisesta menneisyydestään johtuen futurismi vaipui unohtukseen lähes kahdeksi vuosikymmeneksi. Ensimmäiset perusteelliset tutkimukset siitä ilmestyivät vasta 1960-luvun alussa, jolloin ensisijaiseksi mielenkiinnon kohteeksi nousivat futuristinen, 1910-luvun maalaus- ja veistotaide ja niiden kiistaton merkitys vuosisadan alun eurooppalaisessa taidehistoriassa. Kun tutkimus on keskittynyt futurismin niin kutsuttuihin sankarillisiin vuosiin 1909-1919 ja futuristiseen taiteeseen, ovat futurismin myöhempi historia, futurismin ideologinen kehitys sekä erityisesti futurismin suhde fasismiin jääneet lähinnä lapsipuolen asemaan. Futurismin sotien välisen ajan historian selvittämisestä kiitos lankeaa ensisijaisesti italialaiselle taidehistorioitsijalle, Enrico Crispoltille, joka on keskittynyt tutkimaan futurismin taiteen kehitystä 1920- ja 1930-luvulla (Crispolti 1961, 1969, 1974. Myös Falkenhausen 1979). Ensimmäinen alustava tutkimus Marinettin ja futurismin muusta kuin yksinomaan taiteellisesta toiminnasta kyseisellä aikakaudella ilmestyi sen sijaan vasta vuonna 1992 (Salaris 1992). Tähän mielenkiintoisen lisän tarjoaa viime vuonna julkaistu, futurismin ideologiaa juuria ja politiikkaa käsittelevä teos, jossa 1930- ja 1940-lukujen futurismille ja erityisesti sen asemalle fasismin kulttuurielämässä on omistettu kaksi päälukua (Berghaus 1996, 218-302).

Niissä tapauksissa, joissa tutkimuksessa on sivuttu futurismin suhdetta fasismiin, ovat kirjoittajat lähes pakonomaisesti yrittäneet puolus-

tella Marinettin valintoja. Toisaalta tämä on johtanut siihen, että futurismista on ryhdytty hakemaan vasemmistoon tai kommunismiin viittaavia piirteitä. Samalla Marinettin ja eräiden muiden futuristien lyhyt suhde vasemmistoradikalismiin 1920-luvun alussa on nostettu korostettuun asemaan. (Erityisesti Lista 1980; myös Nazzaro 1987, 151-168; Berghaus 1996, 47-91, 172-217).

Toisaalta erityisesti 1930-luvun futurismin tutkijoiden parissa on vakiintunut käsitys, jonka mukaan Marinettin ja futurismin sopeutuminen fasismiin oli vain näennäistä ja opportunistista. Tämän teorian isä on Enrico Crispolti. Crispolti hyökkäsi sitä käsitystä vastaan, jonka mukaan futurismi ja fasismi olisivat lähes tulkoon yksi ja sama asia. Hän korostaa, että kolme vuosikymmentä pitkän historiansa aikana futurismi oli aina ollut vallankumouksellinen ja radikaali liike suhteessa valtaa pitäviin. Hänen mukaansa futurismin asemaa fasistisessa Italiassa voitaisiin verrata Italian 1970-luvun parlamentin ulkopuolisiin ryhmiin, sillä Marinetti ja hänen liikkeensä edustivat yhtä kapinallisia voimia. (Crispolti 1974, 9-10).

Crispoltin teoria perustuu hänen taidehistoriallisiin tutkimuksiinsa, jotka käsittelevät Marinettin ja futurismin toimintaa modernin taiteen puolesta 1930-luvun lopulla. Koska Crispolti on tutkinut ainoastaan taide-elämää, ei hän ole tietoinen siitä, kuinka Marinetti vähitellen 1930-luvun kuluessa luopui kaikista niistä periaatteistaan, jotka olivat ristiriidassa fasismin virallisen linjan kanssa: kristinuskon ja katolisen kirkon tuomitsemisesta, menneisyyden halveksimisesta, naisen emansipaation korostamisesta jne. (Salaris 1992; Härmänmaa 1995).

Toisen suosiota saaneen tulkinnan mukaan Marinetti ja futurismi kannattivat fasismia pelkästään opportunistisista syistä. Salaris kirjoittaa, kuinka pelko eräänlaisesta "aatteettomasta, aseiden demagogiasta" sekä futurismin tulevaisuudesta saivat Marinettin hakemaan keinoja päästä vaikuttajaksi fasismin kulttuuri-instituutioihin. Marinettin näennäinen yhteistyö fasismin kanssa ei näin ollen johtunut hänen poliittisista näkemyksistään, vaan ensisijaisena vaikuttimena oli huoli futuristisen taiteen kohtalosta. (Salaris 1992, 3). Kuta kuinka samaan tulokseen on tullut Berghaus, joka lisäksi katsoo "patologisen itsepetoksen" viimekädessä

saaneen Marinettin ja useat muut futuristit pyymään uskollisina Mussolinille (Berghaus 1996, 220, 260).

Selvitettäessä futurismin ja fasismin välistä suhdetta tulisi mielestäni luopua yksioikoisesta luokittelusta, jonka mukaan futurismi edusti radikaalia modernismia ja fasismi puolestaan taantumuksellista konservativismia. Ensinnäkin olisi otettava huomioon, kuinka futurismin ideologinen ohjelma muuttui 1930-luvulla. Lisäksi, italialaisen fasismin ollessa kysymyksessä, tulisi pitää mielessä sen aikajanelle sijoitettava, horisontaalinen ja vertikaalinen monimuotoisuus: sen kehitys kahden vuosikymmenen aikana ja ne monet, hyvinkin erilaiset ryhmät, jotka katsoivat olevansa fasisteja. Tästä lähtökohdasta katsottuna italialainen, 1930-luvun futurismi sellaisena kuin se oli, on mielestäni käsitettävä yhdeksi fasismin sisäiseksi liikkeeksi, yhdeksi osaksi sitä kokonaisuutta, jota nimitetään fasismiksi.

Opportunismilla oli varmasti oma osuutensa futurismin ja fasismin välisessä suhteessa. Mutta toisaalta se into, jolla 1930-luvun futuristit julkaisuissaan ja eri taideteoksissaan ilmaisivat fasistisia ihanteita, saumaton yhteistyö, joka vallitsi Marinettin ja Mussolinin välillä, sekä Marinettin vapaaehtoinen osallistuminen Salòn tasavaltaan toisen maailmansodan lopussa ovat mielestäni selvät osoitukset siitä, että futurismin ja fasismin välinen suhde ei perustunut pelkästään ”patologiselle itsepetokselle”. (Härmänmaa 1995, erit. 29-53).

Vuonna 1970 Gerardo Dottori, yksi 1930-luvun futurismin merkittävimmistä taidemaalareista, puuttui fasistiseen menneisyyteensä yhdellä lauseella: ”Kannatin fasismia kuten monet muut miljoonat italialaiset ja uskoin siihen.” (Dottori 1970, 55). Tutkittaessa futurismin ja fasismin välistä suhdetta lähtökohta tulee mielestäni olla, että futuristit aidosti kannattivat fasismia. Sen sijaan, että tämä kannatus yritettäisiin tavalla tai toisella kieltää tai että sitä yritettäisiin vähätellä, tulisi pohtia niitä tavoitteita, jotka futuristit katsoivat Italian fasistisen johdon avulla saavuttavan, niitä arvoja, joita fasismi heille edusti, ja minkälaiseksi liikkeeksi he fasismin mielsivät.

Tässä yhteydessä tarkastellaan futurismin suhtautumista fasismin ideologiaa koskevaan ongelmaan, joka herätti Italiassa paljon keskus-

telua 1930-luvun alussa ja jota ei koskaan virallisesti ratkaistu. Aikaisemmissa futurismia koskevissa tutkimuksissa aiheeseen on usein viitattu, sen sijaan toistaiseksi sitä ei ole pyritty sen enempää syventämään. Aikomukseni on käsitellä futuristien antamaa tulkintaa fasismin ideologiasta sekä sitä, mille ”ideologiaton”, pelkän toiminnan korostaminen tai toiminnan merkitystä korostava ideologia perustui, mitkä seikat futurismin omassa ideologiassa mahdollistivat sen ja mitkä olivat sen seuraukset poliittisen osallistumisen kannalta.

3. Gentile ja fasismin ideologia

Kun Mussolini vuonna 1922 suoritti ”marssin Roomaan”, ei hänellä ollut mielessään mitään tarkkaa poliittista tai aatteellista ohjelmaa, jota fasismin oli määrä noudattaa. Tarkoituksena oli vanhan poliittisen järjestelmän hävittäminen ja maan pelastaminen ”punaiselta terrorilta”. Sen sijaan täysin toisarvoinen ongelma oli, mitä piti tuleman näiden tilalle. Kun fasistien valta 1920-luvulla vähitellen vakiintui, selkeän teorian puuttuminen alkoi muodostua hallitukselle rasitteeksi. Samaan aikaan muiden fasististen liikkeiden nousu muualla Euroopassa aiheutti paineita Italiassa. Mussolini oli ensimmäinen Euroopassa valtaan nousut fasistijohtaja, ja näin ollen italialainen fasismi saattoi toimia muiden fasistiliikkeiden esikuvana ja suunnannäyttäjänä. Mitä tämän tehtävän toteuttamiseen kuitenkin tarvittiin, oli selkeä, universaalinen teoria tai ideologia, jota myös muut fasistiliikkeet olisivat voineet noudattaa. (De Felice 1974, 405-413, 587-596). Tämän seurauksena Mussolini antoi neoidealistiselle filosofille, Giovanni Gentilelle, tehtävän kirjoittaa Italian uuteen Ensyklopediaan artikkelin *Dottrina del Fascismo*, fasismin doktriini. Kyseinen artikkeli ilmestyi vuonna 1932 osana Mussolinin omaa artikkelia fasismista.

Sisilialainen Giovanni Gentile (1875-1944) oli 1920-luvulla toiminut fasistien opetusministerinä ja ollut samalla eräänlaisessa valtion virallisen filosofin asemassa. Vielä 1930-luvun alussa Gentilen aatteilla oli suuri vaikutus Mussoliniin, joka näin ollen olisi mielellään vakiinnuttanut filosofin aseman. (De Felice 1974, 34-38).

Gentilen idealistinen filosofia painotti fasis-

min merkitystä liikkeenä, jonka tehtävänä ei pelkästään olisi säätää lakeja vaan myös kehittää maan henkistä ilmapiiriä. Kaiken ytimenä oli ajatus valtion eettisestä merkityksestä, jota korostaessaan Gentile seurasi Hegelin jalanjälkiä. Hegel oli ihailnut voimakasta valtiota ja katsonut, että valtio oli järjellinen sinänsä eikä vain yksilön etujen toteuttajana. Samalla tavoin Gentilen mukaan erityisesti liberalismiin ja yleisesti ottaen aikakauden moraalinen kriisi oli seuraus valtion heikentyneestä roolista. Giolittin kaudella Italian valtiosta oli tullut lähinnä hallinnollinen instituutio, jonka päätehtävänä oli ollut yksilöiden ja yhteiskunnan eri ryhmien taloudellisten tarpeiden tyydyttäminen. Gentilen tavoitteena oli herättää henkiin Italian *Risorgimenton* ajattelijoiden haaveilema voimakas valtio, joka rakentuisi aatteille ja ihanteille ja joka näin ollen kykenisi yhdistämään italialaiset yhden yhteisen asian ympärille.

Valtiofilosofiansa yhteydessä Gentile pohti myös vapauden käsitettä. Tässäkin kohtaa Gentilen ajatukset lähestyvät Hegelin käsityksiä. Hegelille valtio oli ollut järjellisen vapauden ruumiillistuma, ja valtiomuoto, jossa vapaus toteutuisi parhaiten, oli monarkia. Vastaavasti Gentilen mukaan ihminen saavutti sitä suuremman vapauden mitä voimakkaampi valtio oli. Gentilen eettinen valtio oli tulos yksilöiden tahdosta. Se muodosti vastakohtan ”väärälle demokratialle”, jossa kansa oli valtiota vastaan. (Bobbio 1968, 130-139; Veneruso 1984; Häyry 1990).

Gentilen aatteet eivät koskaan saaneet osakseen laajaa suosiota. Konkreettisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista ongelmista kiinnostunut nuoriso piti niitä liian abstrakteina. Fasismiin ääriyhmät taas tuomitsivat ne liian elitistisinä. Heidän mukaansa Gentile oli pettänyt fasismiin ja tehnyt siitä taantumuksellisen, uusliberalistisen suuntauksen. Erityistä vastustusta Gentile sai osakseen katolisten parista. Viimeksi mainittujen kritiikki oli suunnattu kohti valtion eettistä roolia sekä Gentilen käyttämää, uskonnollista sanastoa. Kaiken kaikkiaan suurin osa fasisteista vastusti fasismiin teoretisointia. Katsottiin, että ei ollut olemassa mitään fascistista ideologiaa, vaan pelkästään todellisuuden perustuva käytäntö. (De Felice 1974, 35-36; De Grand 1982, 147; Veneruso 1984, passim.; Zunino 1985, 151-158).

Tästä johtuen Gentile 1930-luvun kuluessa joutui vähitellen syrjään poliittisesta elämästä. Vuonna 1941 Ensyklopedia julkaisi politiikan sanakirjan, ja siinä Gentilen *Dottrina del Fascismo* oli poistettu fasismia käsittelevästä artikkelista. (Cappelletti 1992, 107). Kukaan ei kuitenkaan perinyt Gentilen asemaa fasismiin virallisena filosofina, ja näin ollen Italian Ensyklopediassa ilmestynyt *Dottrina del Fascismo* jäi ainoaksi yritykseksi määrittellä fasismille oma ideologia.

4. Futurismi ja ideologian kieltäminen

Kun ryhdytään selvittämään, mitä fasismi edusti futuristeille, on helpompi vastata siihen kielteisesti: fasismi ei vastannut futuristeille Gentilen teoriaa eettisestä valtiosta. Tämä ei johtunut siitä, että futuristit olisivat täysin tuominneet Gentilen. Osoituksena halukkuudestaan toimia yhteistyössä fasismihallinnon ja sisilialaisen filosofin kanssa futuristit olivat Marinettin johdolla osallistuneet Gentilen johtamaan fascistisen kulttuurin kongressiin, joka järjestettiin Bolognassa vuoden 1925 keväällä. Kongressi oli ensimmäinen yritys luoda fasismille oma kulttuuripoliittinen linja, ja siellä oli muun muassa tehty päätös uusien, fascististen kulttuuri-instituutioiden perustamisesta. Kongressin päätteeksi Gentile laati fascisti-intellektuellien manifestin, jonka myös Marinetti futuristeineen allekirjoitti. (Papa 1975, 159-173, 186-194).

Vuosisadan alussa neoidealismi oli noussut Italiassa hallitsevaksi filosofiseksi suuntaukseksi. Futurismin suhtautuminen neoidealismiin on toistaiseksi selvittämätön aihe, josta ensimmäinen, alustava tutkimus on Gianni Eugenio Violan muutama vuosi sitten ilmestynyt artikkeli. Artikkelissaan Viola korostaa, kuinka futurismin perustamisesta lähtien Marinettin suhdeseen merkittävimpiin edustajiin, Benedetto Croceen ja Gentileen, oli ollut lähinnä ongelmallinen. Violan mukaan yksi syy tähän oli, että isänmaallisena Marinetti ei voinut hyväksyä saksalaisperäisen filosofian itsevaltiutta Italiassa. Lisäksi Marinetti piti neoidealismia liian elitistisenä. (Viola 1995, erit. 38-40).

Gentilen ja futurismin peruseriaatteissa on kuitenkin havaittavissa tiettyä yhdenmukaisuutta. Varsinkin mitä tulee vapauden käsitteeseen, futurismi oli samoilla linjoilla sisilialaisen fi-

losofin kanssa. Tosin Marinetti ei puhunut valtiosta vaan isänmaasta. Voimakas isänmaallisuus oli ollut leimaa-antava futurismille heti liikkeen syntymästä lähtien, ja se lienee ollut tärkein syy siihen, että futuristit antoivat ehdotoman tukensa Mussolinille.

Jo vuoden 1913 poliittisessa manifestissaan Marinetti oli ollut valmis rajoittamaan kansalaisten vapautta ja alistamaan sen palvelemaan isänmaan etua kirjoittamalla: "Sanan ITALIA on hallittava sanaa vapaus." (Mm. Gentile 1982, 141-142). Edelleen 1930-luvulla futuristit vastustivat rajatonta yksilönvapautta. Marinetti korosti, kuinka futuristit asettivat isänmaan edun yksilönvapauden edelle. (Marinetti 1929, 7). Futuristit ihannoivat voimakasta valtiota. Kansalaisten tuli alistua kuriin ja järjestykseen. Heidän vapauttaan oli kontrolloitava ja heidän oikeutensa piti korvata velvollisuuksilla. (Izzo 1934).

Sen sijaan futuristit tuomitsivat täydellisesti kaikki yritykset teoretisoida fasismia. Heti *Dottrina del Fascismon* ilmestyttyä Ensyklopediassa eräässä futuristien aikakauslehdessä kirjoitettiin, että liian monet olivat tietämättömyyttään uskoneet "vanhalle professorityypille" tehtäväksi tulkita fasismien olemusta. Intellektuellit, joilla kirjoittaja viittasi teoreetikoihin, vanhoihin professoreihin, filosofiin, pessimistisiin kriitikoihin, eivät koskaan voisi ymmärtää italialaisen fasismien todellista luonnetta. Ne, jotka aikaisemmin olivat tyytyneet kritisoidaan fasismia, kuvittelivat nyt voivansa tulkita sitä ja määrittellä sille säännöt. Tässä he eivät kuitenkaan voineet onnistua, sillä fasismien luonne oli edelleen vuoden 1919 vallankumouksellinen luonne. Italialainen fasismi oli dynaaminen, kaoottinen, epäsäännöllinen ja futuristinen. (Scaparro 1932; myös "Ventitré marzo futurifascista" 1933).

Futuristien mukaan fasismien ei pitänyt eikä se saanut normalisoitua. Heidän haaveenaan oli palauttaa 1930-luvulla jo vakiintunut hallitusmuoto uudestaan siksi samaksi, vallankumoukselliseksi liikkeeksi, mikä se vuonna 1919 oli ollut. Edelleen vuonna 1936 kirjoitettiin Marinettin toimittamassa aikakauslehti *Azione imperialessa*, että teoreettisuus ei kuulunut fasismien olemukseen. Sen voima ja omaleimaisuus piili nimenomaan siinä, että sillä ei ollut omaa teoriaa. (Mazzei 1936).

5. Anti-intellektualismi

Fasismien teoretisoinnin kieltäminen oli looginen seuraus futurismille ominaisesta, anti-intellektuaalisesta luonteesta; futuristien suhtautuminen ylipäänsä kaikkeen teoreettiseen pohdintaan, filosofointiin ja jopa kulttuuriin oli aina ollut yksiselitteisen kielteinen. Marinetti kirjoitti, että alusta asti futurismi oli ollut filosofian ja kulttuurin vastainen liike, joka kaivatti kaikkea intellektualismiin viittaavaa. (Marinetti 1929, 508). Futuristit kielsivät seuraavansa jotain tiettyä ideologiaa, sillä heidän mukaansa ideologiat vain "mutkistivat asioita". Futuristien he mielsivät ennen kaikkea elämäntyyliksi:

"Se on liike, joka rakastaa elämää sen kaikissa ilmenemismuodoissaan. Ymmärtääseen futurismin olemuksen tulee olla mieleltään yksinkertainen, toimia vaistojen mukaan, uskoa tulevaisuuteen ja koneiden kaikkivoipaisuuteen." (Pandolfo 1932).

Futurismille tyypillinen älyllisyyden tuomitseminen oli tavalla tai toisella yhteistä suurimmalle osalle niistä intellektuelleista, jotka sotien välisenä aikana kannattivat eri fasismeja. Norjalainen Knut Hamsun ihaili luontoa ja vaistonvaraisia voimia, kun taas hänen romaaneissaan pikkumainen, maasta irtautunut intellektuelli on usein groteski hahmo. Ernst Jünger ei liioin pitänyt intellektuelleista ja halveksi tieteitä. Hänen mukaansa pelkän järjen varaan heittäytyminen merkitsi alkukantaisten yhteyksien ja harmonian katoamista elämästä. Gottfried Benn kritisoi 1800-luvun analyttistä ilmapiiiriä ja ajalle ominaista tieteellisyyttä. Hän katsoi älyllisyyden kieltämisen alkaneen jo Goethesta ja siis olevan olennainen osa saksalaista perinnettä. (Kunnas 1982, 131-141)

Marinettille intellektualismi ja kulttuuri merkitsivät ensisijaisesti konservativismia. Hänen päämääränään oli tehdä Italiasta Euroopan taiteellisen ja henkisen elämän johtomaa. Maan pitkän ja maaneikkaan historian hän mielsi kehitystä hidastavaksi taakaksi ja menneisyyden suuret nerot oman aikansa luovia taiteilijoita masentaviksi esimerkeiksi. 1910-luvulla julkaistussa manifestissaan *Contro i professori* (Professoreita vastaan) hän oli kirjoittanut, kuinka vanhoilliset professorit tyytyivät yksinomaan ihailemaan Leonardo da Vincin ja

Michelangelon kaltaisia, menneisyyden suuria taiteilijoita ja kuinka he samalla tukahduttivat “luovan italialaisen energian”. (Marinetti s.d.).

Jotta Italia olisi voinut kehittyä vapaasti, oli menneisyyden kaikki muistot hävitettävä. Tästä seurauksena Marinetti oli jo vuoden 1909 ensimmäisessä futuristisessa manifestissaan provosoivasti ilmoittanut haluavansa tuhota kaikki historiallisten jäänteiden varastot: kirjastot, akatemit ja museot. Myöhemmin hän oli valmis muuttamaan rauniokasoiksi myös Italian vanhat kulttuurikaupungit. (Mm. Baumgarth 1966, 121-123; Edwards 1987, 33-34, 103-104).

Samalla kun futuristit kielsivät fasismin teoretisoinnin, he korostivat Mussolinissa ihailevansa ennen kaikkea tämän epä-älyllisyyttä. Mussolini ei ollut mikään “raskaiden aatteiden tai kuolleiden kirjojen vangitsema ideologi.” *Il Ducen* eduksi futuristit lukivat muun muassa sen, ettei tämä ollut juuri koskaan käynyt museoissa. (esim. Marinetti 1929, 501-502; Depero 1933).

Futurismin kielteinen suhtautuminen perinteisiin kulttuuri-instituutioihin joutui kuitenkin koomiseen valoon, kun Mussolini nimitti Marinettin Italian Kuninkaallisen Akatemian jäseneksi ensimmäisten akateemikkojen joukossa vuonna 1929. Salvatorelli katsoo, että uusi Akademia oli ennen kaikkea poliittinen väline, jolla pyrittiin kontrolloimaan kulttuurielämää. Näin ollen nimittämällä akateemikkoja Mussolinin tarkoituksena oli neutralisoida kulttuurielämän edustajia ja saada heidät niin sanotusti asettumaan riviin. (Salvatorelli 1964, 513).

Toisaalta sekä Akatemian perustaminen että varsinkin Marinettin nimitys akateemikoksi voitaisiin käsittää yritykseksi modernisoida Italian kulttuurielämää. Puolustellessaan nimitystään Marinetti kielsi tehneensä minkäänlaista kompromissia periaatteittensa kanssa. Useaan otteeseen hän korosti, että Mussolinin Akademia ei ollut mikään varsinainen akademia sanan alkuperäisessä merkityksessä. Kysymyksessä oli eräänlainen “antiakatemia”. Se oli nuori, elinvoimainen ja vallankumouksellinen, johon siis myös akatemioiden ja kulttuurin vihollinen saattoi hyvin liittyä. (Ostenc 1983, 252-264).

Myös Mussolini oli useaan otteeseen korostanut uuden Akatemian radikaalia luonnetta (Ferrarotto 1977, 22-23). Hän oli kertonut Yvon

De Begnacille, sanomalehtimiehelle ja läheiselle ystävälleen, että Akatemian aatteellisella tai tieteellispoliittisella suunnalla ei ollut suurta merkitystä. Tärkeintä oli, ettei se olisi konservatiivinen. Tästä syystä hän oli henkilökohtaisesti vaatinut Luigi Pirandellon, Ada Negrin ja Marinettin nimittämistä akateemikoiksi. (De Begnac 1990, 306, 308, 313).

Älyllisyys oli futuristien mukaan ristiriidassa modernin, teollistuneen maailman kanssa. Teknologian kehitys oli saattanut ihmiskunnan uuteen barbaariseen tilaan, sillä koneellistunut yhteiskunta ei kaivannut enää humanistista sivistyneisyyttä, vaan ainoastaan insinöörejä ja tekniikkoja. 1930-luvun futuristit puhuivat usein ihmistyyppistä, jota he nimittivät “kirjojen viholliseksi” ja “moderniksi barbaariksi”. Sivistyneisyyttä ja sovinnaisuutta halveksimalla tämä ihmistyyppi muodosti vastakohtan ennen kaikkea porvarilliselle ihmiselle sekä porvariston tavoille ja arvomaailmalle. (Mm. Carli 1930, 42-45).

Futuristit perustelivat älyllisyyden ja teoreettisuuden kieltämistä myös lineaarisella historiantarkastuksellaan. Elämä merkitsi jatkuvaa, päämäärätöntä kehittymistä. Tälle kehitykselle dogmaattisuus muodosti räikeän vastakohtan. Opit ja teoriat johtivat halvauksen omaiseen tilaan, missä ihmiset olivat kykenemättömiä kehittymään. (D’Avila 1930)

Lineaariselle aikäkäsitykselle ja jatkuvan kehityksen periaatteelle perustui futuristien näkemys fasismista jatkuvana vallankumouksena, jota ei voitu määritellä. Vuonna 1933 Arnaldo Ginna, futuristinen sanomalehtimies ja kirjailija, hyökkäsi korporativismista käytyä keskustelua vastaan toteamalla, että Italian silloinen valtiomalli ei ollut lopullinen. Fasismi kehittyi ja muutti jatkuvasti muotoaan. Siinä ei ollut mitään pysyvää. Jos fasistinen vallankumous olisi ollut pelkkä vastareaktio kommunismille ja liberalismille, se olisi kuollut jo ajat sitten. “Mutta”, kirjoitti Ginna, “kysymyksessä ei ollut pelkkä vastavallankumouksellinen ilmiö, vaan aito uudistumisen periaate.” (Ginna 1933, 6-9).

6. Hulluuden ylistys

Älyllisyyden kieltämisestä oli vain pieni askel järjen kaikkinaiseen kieltämiseen. Futuristinen ideologia perustui ajatukselle, jonka mu-

kaan teollinen vallankomous oli luonut aivan uuden, nopean liikkeen ja vauhdin hallitseman maailman. Ajatukselle nopeatempoisesta, jatkuvasti liikkeessä olevasta maailmasta futuristit rakensivat puhtaasti irratiionaalisen maailmankatsomuksensa. Koska mikään voima maailmassa ei voinut pysäyttää vauhdin kohtalokasta kehitystä, ihmisen tuli sopeutua uuteen dynaamisuuteen. Kaikki se, mikä oli hidasta, piti hävittää. (Giuntini 1935).

Yhtäältä ajattelu oli futuristien mukaan yksi elämän vauhtia hidastava tekijä. Analyyttinen ajattelu ja teoretisointi olivat ristiriidassa nopeatempoisen, modernin maailman kanssa. Pohdiskeleva elämänasenne edusti hitautta. Se oli raskasta, epäitalialaista ja "luonteenomaista vain anglosaksisille kansoille". ("Ventitré marzo futurifascista" 1934). Nopeasti kehittyvä moderni maailma oli lisäksi niin käsittämätön, ettei sitä edes pitänyt yrittää ymmärtää järjen avulla. Analyysit johtivat vain ristiriitaisiin ratkaisuihin ja osoittivat, että luotettavan tiedon saanti oli mahdotonta. Näin ollen liiallinen pohjittminen saattoi johtaa hulluuteen. Toisaalta, hulluus oli maailman ainoa pelastus. Se kätki sisäänsä kaiken sen, mikä oli varmaa ja luotettavaa. (Sanzin 1933, 47-49, 63-64)

Järjen ja järkevyyden kieltäminen oli alusta asti ollut olennainen osa futuristista anti-ideologiaa. Futuristien ensimmäisessä manifestissa Marinetti oli ilmoittanut haluavansa hävittää maailmasta kaiken järkevyyden, sillä vain "hullut" olivat kykeneviä selviytymään elämästä. Koneaikakauden ihminen oli irratiionaalinen, hän toimi vaistojensa ohjaamana ja muodosti täydellisen vastakohtan loogiselle ja ratiionaaliselle ihmiselle. Tässä suhteessa filosofi Henri Bergsonin vaikutus futurismiin on ilmeinen, sillä kuten Bergson myös futuristit halusivat korvata järjen intuitiolla; intuitio oli ainoa väline, jolla maailmassa vallitsevaa dynamiikkaa enää saatettiin ymmärtää. (Baumgarth 1966, 130-132; Edwards 1987, 106-107; De Maria 1968, 48-49).

Vuosina 1885-1914 Euroopan aatemaailmaa oli hallinnut voimakas järjen ja materialismin vastainen, antipositivistinen suuntaus. Tilanteeseen oli vaikuttanut massayhteiskunnan kehittyminen, teknologian vallankomous sekä luonnontieteiden uudet saavutukset, erityisesti fyysikan suhteellisuusteoria. Kaikki tämä sai ai-

kaan sen, että maailman tulkitseminen järjen avulla alkoi näyttää yhä mahdottomammalta. Tämä positivismiin ja ratiionalismin vastainen irratiionalistinen suuntaus oli lähtöisin Schopenhauerilta ja romantiikan mystiikasta ja se hui-pentui Nietzscheen, Bergsoniin ja 1900-luvun pragmatikkoihin. (Biddis 1977, 83-91; Stromberg 1981, 193-202, 209-214).

Useat fasisti-intellektuellit suhtautuivat epäluuloisesti järjen avulla hankittuun tietoon. Monille heistä oli yhteistä irratiionaalinen maailmankatsomus, jonka mukaan he mielsivät ihmisen olevan pikemmin irratiionaalisten voimien kuin järjen hallitsema. Vaisto, vietti, impulsit, alitajunta ja eläimelliset voimat olivat luonnon omia ääniä, joita oli kuunneltava ja seurattava. Ezra Pound luotti tunteisiin ja intuitioon. Gottfried Benn ja italialainen mystikkofilosofi Julius Evola pyrkivät molemmat korvaamaan ratiionaaliset menetit alitajunnan psykologialla. Knut Hamsunin, Dostojevskin ja Nietzscheen seuraaja, uskoi vaiston olevan voimakkaampi kuin järki, mistä seurauksena äly ei voinut olla muuta kuin tahdon orja. (Kunnas 1982, 31-47)

7. Toiminnan mystiikka

Kieltämällä älyn ja ajattelun futuristit yhdysvaltalaisien pragmatikkojen tavoin korostivat toiminnan merkitystä. Marinetti kirjoitti, että kaikista niistä eri määritelmistä, joita futurismi oli saanut osakseen, hänelle oli mieluisin teosofien antama määritelmä "toiminnan mystikot". Futuristisen anti-ideologian mukaan totuus löytyi toiminnan avulla, ei tarkkailemalla. (Marinetti 1929, 508)

Toiminnan korostaminen voidaan selittää futuristien suhtautumisella ympäröivään todellisuuteen. Marinettin mukaan kontemplatiivinen elämänasenne kuului antiikin aikakaudelle (Marinetti 1932). Futuristit eivät tyytyneet yksinomaan platonisesti ihailemaan luontoa. He halusivat ennen kaikkea ymmärtää ja hallita sitä, ja tämä oli mahdollista vain toiminnan välityksellä. (Orazi 1929).

Toisaalta toiminnan merkityksen korostaminen totuuden selvittämiseksi oli niin ikään seurausta maailman nopeasta kehitymisestä. Alati muuttuvassa maailmassa ei enää ollut mitään pysyviä totuuksia. Mikä viisikymmentä vuotta sitten saattoi vaikuttaa varmalta ja luotettaval-

ta, voi nykypäivänä osoittautua pelkäksi utopiaksi. Siksi siis totuus löytyi vain toiminnasta. (Izzo 1934).

Myös filosofi Francesco Orestano korosti toiminnan merkitystä totuutta selvitettyä. Eräässä, varsin pintapuolisessa artikkelissaan Orestano puhui täysin uudesta, niin kutsutusta elämän filosofiasta. Tämä filosofia oli Orestanon mukaan puhtaasti italialainen vastakohtana Gentilen saksalaisperäiselle idealismille ja se juonsi juurensa syvistä poliittisista ja moraalisisista murroksista. ”Elämän filosofia” oli luonteeltaan realistinen vastakohtana idealismille ja fenomenologialle, koska se perustui kokemukseen. Se ei lähtenyt subjektista, kuten idealismi, eikä objektista, kuten fenomenologia, vaan nimenomaan kokemuksesta. Filosofia asetti toiminnan etusijalle suhteessa puhtaaseen teoreettiseen tietämykseen, sillä vain toiminnan kautta oli mahdollista ylittää kaikki tietämyksen rajat. (Orestano 1936).

Filosofi Francesco Orestano (1873-1945) oli myös nimitetty Italian Akatemian jäseneksi hetken perustamisen yhteydessä vuonna 1929, ja lisäksi hän oli Italian filosofisen seuran presidentti. Finkelsteinin mukaan 1930-luvulla yliopistopiirit jopa pitivät Orestanoa fasismin virallisena filosofina, vaikka hänen asemaansa ei koskaan julkisesti vahvistettuakaan (Finkelstein 1982). Orestanon ja Marinettin välinen yhteistyö on myös toistaiseksi tutkimaton aihe. Orestanon esiintyminen futuristisissa julkaisuissa antaa mielestäni aiheita ymmärtää, että Marinetti tällä tavoin pyrki pukemaan ”toiminnan mystiikan” virallisesti filosofiseen asuun, jotta siitä saattoi tulla varteenotettava vaihtoehto Gentilen neoidealismille fasismin teoriana.

8. Uusi uskonto

Viola kirjoittaa, että futurismin aatteelliset ja poliittiset tavoitteet inkarnoituivat toiminnassa ja että erityisesti poliittisen toiminnan tyhjentäminen muista päämääristä herätti fasistien parissa hämmennystä. (Viola 1995, 43) Huolimatta siitä, että tämä epäilemättä piti paikkansa monien fasistien kohdalla, futuristien rationalismin vastainen, pelkkää toimintaa korostava ideologia palveli ilmeisesti Mussolinin perimmäisiä päämääriä. Vielä vuonna 1942 eräässä Mussolinille osoitetussa kirjeessään, jossa Ma-

rinetti pyysi taloudellista tukea aikakauslehti ”Mediterraneo futuristalle”, hän nimenomaisesti korosti lehden taistelevan universalistista ja pasifistista rationalismia vastaan. (Marinetti 1942).

Yksi fasismin kuuluisista iskulauseista, *marciare, non marcire* (”marssitaan, ei homehdu-ta”), oli lähtöisin futuristeilta ja se kuvasti ajatusta, jonka mukaan fasismille oli olennaista eteenpäin menevä liike, jatkuva vallankumous ja toiminta.

Pelkän toiminnan korostaminen mahdollisti sellaisen poliittisen osallistumisen, jossa kansalaisten ei oletettu arvioivan maan johtopöytästä. 1930-luvun futuristisista julkaisuista on turha hakea kirjoituksia, joissa olisi puututtu konkreettisiin, yhteiskunnallisiin ongelmiin tai maan poliittisiin linjauksiin. He eivät joko voineet tai halunneet pohtia fasismin poliittista ja teoreettista olemusta. Hyvän esimerkin tästä vuosikymmenellä käydystä ”poliittisesta keskustelusta” tarjoaa Gerardo Dottori (1884-1977), eräs futuristinen taidemaalari, jonka olen maininnut katsauksen ensimmäisessä osassa. Hän kirjoitti, kuinka fasismin myötä sana ”politiikka” oli saanut aivan uuden merkityksen. Jokainen fasistien suorittama poliittinen toimenpide oli itseasiassa taideteos. (Dottori 1933).

Futuristien tarjoaman esimerkin mukaisesti italialaisten ei pitänyt ajatella liikoja, sillä fasismia ei voinut käsittää järjen avulla. Heidän piti vain toimia ja samalla uskoa siihen, että toiminta – mitä se ikinä käsitti tai mihin se johti – oli oikeaa ja oikeutettua. Kaiken kriittisen keskustelun futuristit korvasivat sellaisella sokealla uskolla fasismin ja Mussolinin kaikkivoipaisuuteen, joka ei kyseenalaistanut maan poliittista johtoa eikä fasismin kehityksen suuntaa. Vuonna 1934 futurististen nuorten aikakauslehti julkaisi fasistisen uskontunnustuksen:

”Fasistisella ylpeydellä vannomme *Il Ducele* hajottavamme kaikki esteet, joiden taakse epäusko piiloutuu. Vannomme fasisteina keihästävämmä kaikki kateelliset, heikkoukkoiset, haluttomat ja ne, jotka vain ura mielessään sanovat olevansa fasisteja. Vannomme vahvistavamme fasistista aatetta kaiken hinnalla: tänään, huomenna ja ikuisesti kaikkialla maailmassa.” (Cervone 1934).

Futuristien silmissä fasismi oli saanut uskonnollisen luonteen. Heidän mukaansa siitä oli tullut katolisuuteen tai mihin tahansa kristilliseen uskontoon verrattavissa oleva uskonto. (”Martiri” 1933).

Myös Emilio Gentile on korostanut fasismin uskonnollista luonnetta. Hänen mukaansa uskonnollinen elementti oli ollut fasismissa läsnä heti sen perustamisesta lähtien, mistä osoituksena oli eri myyttien, rituaalien ja symbolien välityksellä tapahtunut poliittinen osallistuminen. Erityisesti vuoden 1929 Lateraani-sopimuksen jälkeen fasismi alkoi entistä enemmän muistuttaa poliittista uskontoa. Kaikkialla ja jatkuvasti korostettiin uskoa fasismiin ja liturgista luonnetta vahvistettiin iskulauseilla ja suurilla joukkotapahtumilla. Uskonnollinen luonne oli syntynyt täysin spontaanisti, mutta fasismin vallan vakiintuessa se vähitellen virallistettiin. Prosessi oli lähtenyt käyntiin Augusto Turatin toimiessa puoluesihteerinä vuosina 1926-1930, ja vuonna 1930 Mussolini julisti kuuluisan iskulauseensa *Credere, obbedire, combattere!* (”Usko, tottele, taistele!”) (Gentile 1993, passim.).

Futurismi oli aina ollut jyrkästi kristinuskon ja kirkon vastainen liike. Marinetti oli katsonut katolisen kirkon olevan yksi taantumuksellisimmista voimista Italiassa. Kristillinen, lähimmäisenrakkautta korostava etiikka puolestaan oli hänen mielestään ristiriidassa modernin maailman kanssa. Se korruptoi ihmisiä tekemällä heistä heikkoja, pehmeitä ja liian kilttejä uuteen, kovien arvojen hallitsemaan maailmaan. (Baumgarth 1966, 115-116). Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, etteikö Marinettikin olisi kaivannut maailmaan materialismia tasapainottavaa hengellisyyttä. Jo vuonna 1920 hän oli kirjoittanut päiväkirjaansa:

”Ihmiskunta tarvitsee JUURI NYT uuden uskonnon, joka kykenee syntetisoimaan ja yhdistämään kaikki uskomukset, kaikki pienet ja intiimit uskontokunnat, kaikki salaiset kultit. Vain uuden uskonnon avulla väsynyt ihmiskunta kykenee saamaan takaisin elinvoimansa.” (Marinetti 1920, 488)

Vastaavanlainen uskonnon ja henkisyyden kaipuu oli ollut tyypillistä monille eri ryhmitymille Italiassa. Erityisen voimakkaasti sen olivat kokeneet ensimmäisestä maailmansodasta palaavat sotilaat, nuoriso ja isänmaallinen

porvaristo. Poliitiikan sakralisoituminen oli kuitenkin kansainvälinen ilmiö, joka ei rajoittunut pelkästään Italiaan. Se oli yhteydessä perinteisten uskontojen merkityksen häviämiseen ja sitä seuranneeseen yhteiskunnan maallistumiseen. Yhdysvaltojen vapaussodasta lähtien poliittiset massaliikkeet olivat omaksuneet uskonnollisen luonteen, ja samalla rajat uskonnon ja politiikan välillä olivat alkaneet hämärtyä. Poliitiikan sakralisoituminen saavutti huippunsa 1900-luvun totalitaarisissa liikkeissä: nationalismissa, kansallissosialismissa ja eri fasismeissa. (Gentile 1993, 301-308).

Italiassa agnostisuuden, ateismin ja materialismin jälkeisellä kaudella fasismi oli pyrkinyt esittäytymään hengellisten arvojen restauroijana ja täyttämään perinteisten uskontojen jälkeensä jättäneen tyhjiön, mikä osaltaan selittää sen nauttimaan kannatusta. Uskonnollisena liikkeenä, jossa kansalaiset osoittivat uskollisuuttaan suurissa joukkotapahtumissa, fasismi kykeni pysäyttämään yksilön vieraantumisen. Ihminen ei ollut enää yksin vaan osa jotain suurempaa kokonaisuutta. Näin ollen se kykeni tarjoamaan ratkaisun modernin ihmisen henkiseen kriisiin. (Gentile 1993, 301-308)

9. Uusi auktori

Ei kuitenkaan ole uskontoa ilman jumalaa. Luonnollinen seuraus fasismin sakralisoitumiselle oli Mussolinin kohottaminen yli-ihmiseksi, Italian kansan kaikkivoivaksi johtajaksi, *il Duceksi*. Mussolinin ympärille muodostuneen kultin perustaja oli Augusto Turati, jonka kaudella fasismista tuli vähitellen ”mussolinismi”. Kultti kanonisoitiin 1930-luvulla Achille Staracen ollessa puoluesihteerinä. Mussolini sijoitettiin fasismin hierarkian huipulle ja häntä alettiin kunnioittaa eräänlaisena puolijumalana. (Erit. Gentile 1993, 261-299; myös Melograni 1976).

Läpi 1930-luvun ja vielä 1940-luvun alussa futuristiset aikakauslehdet osallistuivat Mussolinin henkilöpalvontaan ja hänen myyttinsä leviämiseen. Futuristien mukaan fasismin syvin olemus ja sen vallankumous inkarnoituivat Benito Mussolinissa. Mussolini oli mekaanisen sivilisaation täydellinen tulkitsija. Hän oli futuristien kaipaama, modernin aikakauden ihanneihminen, jossa korostui voima, rohkeus ja

jonka katse oli suunnattu kohti tulevaisuutta. Italian johtaja, *il Duce*, oli aikakautensa syntetisoija, uuden sivilisaation luoja ja politiikan suuri nero. Hän oli isänmaan sankari, joka oli uhrannut itsensä palvelukseensa maataan ja tehdäkseen siitä vihdoinkin suuren ja mahtavan valtion. (Härmänmaa 1995, 209-218).

1800-luvun lopulta lähtien oli syntynyt ajatus, jonka mukaan kansat eivät olleet kykeneviä itse johtamaan itseään ja jonka mukaan massoilla ei koskaan voisi olla merkittävää roolia historiassa. Nämä elitistiset teoriat saivat laajaa kannatusta erityisesti Saksassa ja Italiassa, joissa maiden yhdentymisen oli toteutettu poliittisten johtajien toimesta käytännöllisesti katsoen kansasta riippumatta. (O'Sullivan 1983, 113-116).

Lisäksi diktatuurin suosio erityisesti älymystön parissa oli seurausta länsimaita koettelevasta henkisestä kriisistä. Yhtäältä yhteiskunnan vapautuminen ja sitä seurannut arvotyhjiö vaativat uusia varmuuksia, joita voimakas johtaja kykeni tarjoamaan. Toisaalta maallistuminen ja siitä aiheutuva ahdistuminen saivat suljetun järjestelmän tuntumaan turvallisemmalta. Maailman nopea kehittyminen ja teknistyminen olivat omiaan lisäämään ihmisten epävarmuutta. Tästä oli seurauksena se, mitä Erich Fromm on kutsunut "paoksi vapaudesta". Voimakas johtaja oli ratkaisu niin yhteiskunnan kuin yksilönkin kriisiin. (Bracher 1990, 139-141).

10. Lopuksi

1930-luvun Italiassa Gentilen idealistisen valtioteorian ohella kariutui myös suunnitelma korporatiivisesta valtiosta. Tästä seurauksena italialaisella fasismilla ei ollut mitään virallista doktriinia. Sen puuttuminen antaakin Mack Smithille aihetta huomauttaa englantilaisen sarkastisesti, että monilla aikakauden intellektuelleilla oli vain epämääräinen käsitys siitä, mitä Mussolinin liike itse asiassa edusti. Ulkopuolisten silmissä se näytti olevan vain "ristiriitojen kaos", jonka kokoavana voimana toimi Mussolinin halu säilyttää valta itsellään. (Mack Smith 1994, 139). Myös italialaiset tutkijat ovat korostaneet, että 1930-luvun fasismilla ei ollut omaa teoriaa, eikä sitä voitu määrittellä. Näin ollen ainoa oikea tapa suhtautua fasismiin oli kuuluisan iskulauseen mukaan sokeasti uskoa

siihen, totella sitä ja taistella sen puolesta. (Erit. Bobbio 1968, 140; Gentile 1993, 122).

Syy siihen, että kukaan ei perinyt Giovanni Gentilen asemaa italialaisen fasismin teoreetikona, oli osittain puhtaasti opportunistinen. Fasismi oli ollut monien eri aatteellisten virtausten ja yhteiskunnallisten ryhmittymien kohtauspaikka: irrationalistien, positivistien, idealistien ja nietscheläisten. Se oli kerännyt kannattajia niin taantumuksellisen agraariväestön, vallankumouksellisten ammattiliittolaisten kuin modernisointia kannattavan teollisuusporvariston parista. Monarkistit ja tasavaltalaiset, sosialistit ja konservatiivit, katoliset ja ateistit saattoivat yhtä kaikki olla fasisteja. Fasismin ideologisten juurien moninaisuus yhtäältä mahdollisti sen, että eri aatteelliset ryhmät saattoivat samastua siihen. Toisaalta niiden läsnäolon vuoksi oli mahdotonta määrittellä fasismille mitään tiukkaa doktriinia; mikä olisi sopinut yhdelle ryhmälle, saattoi karkottaa monta muuta. Mahdolliset ideologiset konfliktit saatiin ovelasti välttää korostamalla fasismin uskonnollista luonnetta. (Zunino 1989, 148-158)

Uskonnollisen luonteen ja karismaattisen, yli-ihmisen kaltaisen johtajan korostaminen oli niin ikään taktiikka, jolla fasismi keräsi taakseen suurten joukkojen kannatuksen. Massayhteiskunnan läpimurto ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli asettanut poliittisen elämän uusien haasteiden eteen. Sen tuli yhdistää hajoamispisteessä oleva yhteiskunta ja vetää kansan syvät kerrokset poliittiseen elämään. Mutta kuten suuret ajattelijat, Rousseau, Le Bon ja Sorel olivat opettaneet, järkipäiset syyt tai teoriat eivät riittäneet saamaan kansaa liikkeelle. Myytit ja niihin perustuvat uskomukset olivat tässä suhteessa paljon tehokkaampi keino. (O'Sullivan 1983, 85-130)

Kun italialaista fasismia analysoidaan yhden, sitä uskollisesti kannattaneen ryhmän välityksellä, käy kuitenkin selvästi ilmi, ettei selkeän teorian puuttuminen johtunut pelkästään opportunistista: 1930-luvun futuristit eivät halunneet fasismille määriteltävän mitään omaa teoriaa. Heidän haaveenaan oli palauttaa fasismi uudestaan siksi samaksi kapinaliikkeeksi, jonka perustamiseen heidän edeltäjänsä ja Marinetti olivat osallistuneet vuonna 1919.

Toisaalta syy, jonka vuoksi futuristit vastustivat fasismin teoretisointia, johtui heidän kä-

sityksestään elämästä jatkuvasti kehittyvänä ja eteenpäin menevänä prosessina. Teorioiden ja ideologioiden määrittäminen ei heidän mukaansa antanut ilmiölle enää mahdollisuutta muuttua. Se merkitsi kehityksen pysäyttämistä, mikä futuristisen elämäkäsityksen mukaan oli lähestulkoon sama kuin kuolema. Paikalleen pysähtynyt ilmiö olisi ollut ristiriidassa modernin, nopeasti kehittyvän maailman kanssa.

Toisaalta voisi sanoa, että futuristien mukaan ideologiaton, selkeää ohjelmaa vailla oleva liike oli moderni. Varmaa oli kuitenkin, että teoreettisuuden ja filosofoinnin he katsoivat olevan vanhanaikaista ja ristiriidassa uuden, koneiden hallitseman aikakauden kanssa. Samanlainen älyllisyyden tuomitseminen oli yhteistä monille sotien välisille intellektuelleille. He mielsivät sen elitistiseksi ja todellisuudelle vieraaksi. Yhteiskunnan raju rakennemuutos vuosisadan alussa edellytti myös uudenlaista intellektuellia, joka ei olisi vieras elävälle elämälle. Tämän ongelman tiedostaminen sai älymyönteisen edustajat kritisoimaan perinteistä, norsunluutorniin sulkeutunutta kollegaa.

Futurismin koko anti-ideologia perustui juuri heidän käsitykselleen uudesta, modernista maailmasta. Tämän maailman keskeinen elementti oli vauhti. Kaikki liikkui nopeasti ja kehittyi nopeasti; mikään ei pysynyt enää entisellään. Tästä johtuen ei myöskään ollut enää olemassa järjellä selitettäviä, pysyviä totuuksia, vaan kaikki oli suhteellista. Futuristien mukaan ihmisen ei kuitenkaan pitänyt lamaantua kauhusta tässä vauhdin hallitsemassa maailmassa. Hänen oli hyväksyttävä uusi tilanne ja eletävä sen ehdoilla. Ihmisen oli antauduttava vauhdikkaan kehityksen vietäväksi. Koska kehityksenkulku oli niin nopeaa, ettei sitä voinut järjellä käsitellä, oli huomio kiinnitettävä siihen, mikä oli konkreettista, eli ihmisen oma toiminta. Vain sillä oli enää merkitystä ja vain oman toimintansa kautta ihminen saattoi saada yhteyden elämään.

Käytännön läheinen, pragmaattinen toiminnan korostaminen oli ratkaisu kahteen ongelmaan. Toisaalta se piti sisällään ainoan relevantin totuuden. Toisaalta se epäteoreettisena ja epä-älyllisenä oli oiva teoria poliittiselle liikkeelle, jonka yksi tärkeimmistä päämääristä oli saada massat mukaan poliittiseen elämään.

Vaikka maailma tekniikan kehityksen myö-

tä oli muuttunut, ihmisen perustarpeet olivat pysyneet samoina. Nopeasti muuttuvien arvojen maailmassa ihmisen tarve löytää auktorikasvoi entisestään. "Jumala on kuollut", oli Nietzsche julistanut. Kuolleen Jumalan tilalle nousi Jumalaksi korotettu yli-ihminen, jolle yksin uskottiin vastuu maan ja kansalaistensa tulevaisuudesta. Ihminen oli vapautettu valintojen teosta sekä niiden seurauksien kantamisesta. Hänen tehtävänä oli vain uskoa.

Tähän vastuun luovuttamiseen futuristien järjen merkityksen kieltävä ja toimintaa korostava ideologia viime kädessä johti. Tämä houkutteleva vaihtoehto saattoi olla yksi merkittävä syy, miksi futuristit kannattivat fasismin kaltaista poliittista järjestelmää. Kaikesta päätellen he myös suureksi osaksi hyväksyivät Mussolinin poliittisen linjan, minkä perusteella he nostivat hänet Italian absoluuttiseksi johtajaksi.

Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ollut tarkoitus paneutua niihin syihin, joiden vuoksi Marinetti ja futuristit tukivat fasismia. Sen sijaan olen yrittänyt valottaa, mille pelkkää toimintaa korostava ideologia perustui. Kuten useaan otteeseen on jo todettu, italialainen fasismi oli tulos siitä moniulotteisesta ja monitasoisesta kriisistä, johon Eurooppa oli nopean kehityksen myötä vuosisadan alussa ajautunut. Vastaavasti sen kehitys oli myös aikakauden yleisten – aatteellisen, poliittisten, yhteiskunnallisten ja taloudellisten – olosuhteiden viitoittama. Irrationaalisen fasismin oli oman aikakautensa aatevirtausten muokkaama ja aikansa looginen tuotos: se oli uuden, mielettömältä vaikuttavan maailman mieleton ideologia.

LÄHTEET

- Baumgarth, Christa (1966): *Geschichte des Futurismus*. Rowohlt, Hamburg.
- Berghaus, Günther (1996): *Futurism and Politics. Between Anarchist Rebellion and Fascist Reaction, 1909-1944*. Berghahn Books, Providence.
- Biddis, Michael (1977): *The Age of the Masses. Ideas and Society in Europe since 1870*. The Harvest Press, Trowbridge & Esher.
- Bobbio, Norberto (1968): *Profilo ideologico del Novecento italiano*. Einaudi, Torino.
- Bracher, Karl Dietrich (1990): *Il Novecento. Secolo delle ideologie*. (Zeit der Ideologien. 1982). Laterza, Bari.

- Cappelletti, Vincenzo (1992): Enciclopedia italiana. *Enciclopedia Italiana di Giovanni Treccani. V appendice E-IS*. Giovanni Treccani, Roma. s. 106-109.
- Carli, Mario (1930): *L'Italiano di Mussolini. Romanzo dell'era fascista*. Mondadori, s.l..
- Cervone, Raim (1934): Atto di fede. *Battaglie* 1:1, 4.3.1934.
- Crispolti, Enrico (1974): Appunti sul problema del secondo futurismo nella cultura italiana fra le due guerre. *Arte e fascismo in Italia e in Germania*. Toim. Z.Birolli, E.Crispolti, B.Hinz, Feltrinelli, Milano.
- Crispolti, Enrico (1969): *Il mito della macchina e altri temi del futurismo*. Editore Celebes, Trapani.
- Crispolti, Enrico (1961): *Il secondo futurismo, 5 pittori + 1 scultore*. Torino 1923-1938. Edizioni d'arte Fratelli Pozzo, Torino.
- D'Avila, Elèmo (1930): Punti fermi della 2da ondata Futurista. *L'Impero d'Italia* 2:165, 16.12.1930.
- De Begnac, Yvon (1990): *Taccuini mussoliniani (1934-1943)*. Toim. Francesco Perfetti. Il Mulino, Bologna.
- De Felice, Renzo (1965): *Mussolini il rivoluzionario (1883-1920)*. Einaudi, Torino.
- De Felice, Renzo (1974): *Mussolini il duce. - I. Gli anni del consenso (1929-1936)*. Einaudi, Torino.
- De Grand, Alexander (1982): *Italian Fascism. Its origins and development*. University of Nebraska Press, Lincoln & London.
- De Maria, Luciano (1968): Introduzione. Teoksessa *Teoria ed invenzione futurista*. Toim. Luciano De Maria. Mondadori, Milano.
- Depero, Fortunato (1933): Coraggiosamente. *Dinamo futurista* 1:1, febbraio.
- Dottori, Gerardo (1933): Arte e politica. *Futurismo* n.18, aII/8.1.1933.
- Dottori, Gerardo (1970): Aeropittore futurista. *Dottori aeropittore futurista*. Toim. Tancredi Loreti. Roma.
- Edwards, Folke (1987): *Den barbariska modernismen. Futurismen och 1900-talet*. Liber, Borås.
- Falkenhausen v., Susanne (1979): *Der Zweite Futurismus und die Kunstpolitik des Fascismus in Italien von 1922-1943*. Haag + Herchen Verlag GmbH, Frankfurt/Ma.
- Ferrarotto, Marinella (1977): *L'Accademia d'Italia. Intellettuali e potere durante il fascismo*. Liguori, Napoli.
- Finkelstein, Monte S. (1982): Orestano, Francesco. *Historical Dictionary of Italian Fascism*. Editor in chief Philip V. Cannistraro. Greenwood Press, Westport, s. 379.
- Gentile, Emilio (1982): *Il mito dello stato nuovo dall'antigiolittismo al fascismo*. Laterza, Bari.
- Gentile, Emilio (1993): *Il culto del littorio. La sacralizzazione della politica nell'Italia fascista*. Laterza, Bari.
- Ginna, Arnaldo (1933): *L'uomo futuro. Investigazione futurifascista*. Edizioni futuriste di "Poesia", Roma.
- Giuntini, Aldo (1933): La musica di domani. *Stile futurista* 2:10, giugno.
- Härmänmaa, Marja (1995): *Italialainen futurismi 1930-luvulla ja sen suhde fasismiin*. Julkaisematon lisen-
- siaatintyö. Italian kieli ja kulttuuri. Turun yliopisto, lokakuu 1995.
- Häyry, Matti (1990): Fasismien ja muutoksen metafysiikka - Giovanni Gentile ja aktualistinen idealismi Mussolinin Italian valtionfilosofiana. *Muutos*. Toim. Ilpo Halonen ja Heta Häyry. Suomen filosofinen yhdistys, Helsinki.
- Izzo, Guido (1934): Il fascismo in marcia nel mondo. *Battaglie* 3, 18.3.1934.
- Joll, James (1960): *Intellectuals in Politics. Three Biographical essays*. Weidenfeld and Nicholson, London.
- Kunnas, Tarmo (1982): *La tentazione fascista. (Drieu, Céline, Brasillach et la tentation fasciste)*. Paris, (1972) Akropolis, Napoli.
- Lista, Giovanni (1980): *Arte e politica: il futurismo di sinistra in Italia*. Multhipla, Milano.
- Mack Smith, Denis (1994): *Mussolini*. (1981) Phoenix, Frome and London.
- Marinetti, Filippo Tommaso (s.d.): Contro i professori. *Marinetti e il futurismo*. Un'antologia a cura di Luciano De Maria. Mondadori, Verona 1973.
- Marinetti, Filippo Tommaso (1920): Taccuini 1915/1921. A cura di Alberto Bertoni. Il Mulino, Bologna 1987.
- Marinetti, Filippo Tommaso (1929): Marinetti e il Futurismo. *Teoria ed invenzione futurista*. Toim. Luciano De Maria. Mondadori, Milano 1968.
- Marinetti, Filippo Tommaso (1932): L'estetica futurista dell'inquietudine e dell'acceleramento. Lettera aperta di S.E. Marinetti a S.E. Ugo Ojetti. *Futurismo* 1:4, 2.10.1932.
- Marinetti, Filippo Tommaso (1942): Kirje Benito Mussolinille, 8. elokuuta 1942, s.l. *Nyt Italian valtionarkisto*, Segreteria particolare del Duce, carteggio ordinario, busta 1562, fascicolo 517.768.
- "Martiri." (1933): *Futurismo* 2:39, 4.6.1933. S.a.
- Mazzei, Francesco (1936): Il grande significato rivoluzionario del Fascismo. *Azione imperiale* 1:2, settembre.
- Melograni, Piero (1976): The Cult of the Duce in Mussolini's Italy. *Journal of Contemporary History* 11, s. 221-237.
- Nazzaro, G.Battista (1973): *Introduzione al futurismo*. Guida editori, Napoli.
- Nazzaro, G.Battista (1987): *Futurismo e politica*. JN Editore, Napoli.
- Orazi, Vittorio (1929): Stile futurista e stile fascista. *La Città futurista* 1:1, aprile.
- Orestano, Francesco: Linee di una filosofia della vita. *Azione imperiale* 1:1, agosto.
- Ostenc, Michel (1983): *Intellectuels italiens et fascisme (1915-1929)*. Payot, Paris.
- O'Sullivan, Noël (1983): *Fascism*. J.M. Dent & Sons Ltd, Guildford.
- Pandolfo (1932): Per un popolo futurista. *Futurismo* 1:6, 16.10.1932.
- Papa, Emilio R. (1975): *Fascismo e cultura*. Marsilio editori, Venezia-Padova.
- Salaris, Claudia (1990): *Marinetti editore*. Il Mulino, Bologna.

-
- Salaris, Claudia (1992): *Artecrazia. L'avanguardia futurista negli anni del fascismo*. La Nuova Italia, Roma.
- Salvatorelli, Luigi ja Mira, Giovanni (1964): *Storia d'Italia nel periodo fascista*. Einaudi, Torino.
- Sanzin, Bruno G. (1933): *L'Infinito. Parabola cosmica*. Edizioni futuriste di "Poesia", Roma.
- Scaparro, Mario (1932): Il diciannovismo fascista antintellettuale. *Futurismo* 1:6, 16.10.1932.
- Stromberg, Roland N. (1981): *European Intellectual History Since 1789*. Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Veneruso, Danilo (1984): *Gentile e il primato della tradizione culturale italiana. Il dibattito politico all'interno del fascismo*. Edizioni Studium, Roma.
- Ventitré marzo futurfascista (1933): *Futurismo* 3:64, 1.4.1933. S.a.
- Viola, Gianni Eugenio (1995): Il futurismo e il neorealismo italiano. *Annali della Fondazione Ugo Spirito* 1994 [sic.], VI. (35-49).
- Zunino, Pier Giorgio (1985): *Ideologia del fascismo: miti, credenze e valori nella stabilizzazione del regime*. Il Mulino, Bologna.